

Eseu despre metoda filozofică

Robin George Collingwood (1889–1943) a fost un filozof, istoric și arheolog britanic, cu importante contribuții în domeniul esteticii, al metodologiei filozofice și al filozofiei istoriei. În anii 1950–1960, viziunea sa asupra filozofiei istoriei a fost un element important în cadrul dezbaterii privind natura explicației în cuprinsul științelor sociale și posibilitatea ca acestea să fie reduse la explicații specifice științelor naturii. Este totodată autorul unuia dintre cele mai importante tratate de metafizicologie apărute în prima jumătate a secolului XX, *Eseu despre metoda filozofică* (1933), o valoroasă încercare de a expune rațiunile pentru care filozofia constituie o disciplină autonomă, cu o metodă deosebită și o tematică diferită de cele ale științelor naturii și ale științelor exacte. Descris adesea drept un reprezentant al idealismului britanic, i se face prin aceasta o nedreptate, căci o astfel de etichetă nu surprinde tipul său aparte de idealism, mai degrabă conceptual decât metafizic. De altfel, în corespondența sa cu filozoful Gilbert Ryle, Collingwood respinge explicit eticheta de „idealist“, întrucât nu era un partizan al presupuzițiilor ultraraționaliste pe baza cărora se structurase idealismul britanic la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. De la mijlocul anilor 1930, s-a lansat într-un dialog constant cu nou-apărutul curent al filozofiei analitice. A atacat ipoteza de tip neoempirist care predomină în etapele timpurii ale filozofiei analitice și a susținut o transformare logico-epistemologică a metafizicii, de la o cercetare asupra ființei (sau ontologie) la o cercetare a presupuzițiilor absolute sau principiilor euristice care guvernează diferitele forme de investigație. Reforma epistemologică pe care Collingwood o aduce în metafizică asigură un rol și o tematică distincte pentru investigația de tip filozofic, ceea ce îl distanțează pe acest gânditor de moda vremii, care fie prezenta o concepție strict terapeutică asupra filozofiei, fie reducea filozofia la o analiză a limbajului. Principalele lucrări: *Religion and Philosophy* (1916), *Speculum Mentis; or, The Map of Knowledge* (1924), *Outlines of a Philosophy of Art* (1925), *An Essay on Philosophical Method* (1933), *The Principles of Art* (1938), *An Essay on Metaphysics* (1940), *The New Leviathan* (1942), *The Idea of Nature* (1945), *The Idea of History* (1946), *Essays in the Philosophy of Art* (1964), *Essays in the Philosophy of History* (1965), *Essays in Political Philosophy* (1989).

R.G. COLLINGWOOD

Eseu despre metoda filozofică

Traducere din engleză de
D.G. Stoianovici

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Silviu Nicolae
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la Paper Print – Brăila

R.G. Collingwood
An Essay on Philosophical Method

© HUMANITAS, 2015, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Collingwood, R.G.
Eseu despre metoda filozofică / R.G. Collingwood;
trad.: D.G. Stoianovici – București: Humanitas, 2015
Index
ISBN 978-973-50-4809-9
I. Stoianovici, D.G. (trad.)
I4

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuprins

I. Introducere	7
II. Suprapunerea între clase	29
III. Scara de forme	53
IV. Definiție și descriere	86
V. Calitate și cantitate în judecata filozofică	96
VI. Filozofia ca gândire categorică	107
VII. Două poziții sceptice	125
VIII. Deducție și inducție	138
IX. Ideea de sistem	160
X. Filozofia ca ramură a literaturii	180
XI. Încheiere	199
<i>Indice</i>	205

I

Introducere

§ I

1. Există lucruri pe care reușim să le facem fără a înțelege ceea ce facem; și nu doar dintre cele pe care le efectuăm cu corpul nostru, cum ar fi locomoția sau digestia, ci și dintre cele pe care le facem cu mintea, cum sunt compunerea unei poezii sau recunoașterea unei fizionomii. Atunci însă când ceea ce facem ține de gândire, începe să fie dezirabil, dacă vrem ca lucrul respectiv să fie bine făcut, să și înțelegem ceea ce încercăm să facem. Gândirea științifică și cea istorică n-ar putea niciodată să ajungă foarte departe dacă oamenii de știință și istoricii nu ar reflecta asupra propriei munci, dacă nu ar încerca să înțeleagă la ce năzuiesc și nu s-ar întreba care e modul optim de a izbuti. Lucrul acesta este adevărat în cazul filozofiei mai mult decât în oricare altul. Problemele filozofice se pot formula și rezolva și fără a avea o idee clară despre ce este filozofia, ce anume încearcă ea să facă și care e modalitatea optimă de a proceda; însă nu se poate realiza un mare progres înainte ca aceste întrebări să fi fost puse și înainte de a li se fi dat un răspuns sau altul.

Filozofia mai are în plus particularitatea că reflecția asupra ei îi este constitutivă. Teoria poeziei poate fi sau nu de folos poetului – opiniile sunt în această privință împărțite –, dar ea nu face parte din poezie. Teoria științei și teoria istoriei

nu fac nici ele parte din știință, respectiv din istorie; dacă oamenii de știință și istoricii studiază aceste lucruri, o fac nu în calitatea lor de oameni de știință sau de istorici, ci în calitate de filozofi. Teoria filozofiei, în schimb, este ea însăși o problemă pentru filozofie; și nu doar o problemă posibilă, ci una inevitabilă, una pe care, mai devreme sau mai târziu, ea este obligată să și-o pună.

Din aceste două motive – că face parte dintre obiectele pe care el le studiază și că fără ea șansele lui de reușită în studiul celorlalte obiecte scad –, filozoful este nevoit să studieze însăși natura filozofiei. Eseul de față se vrea o contribuție la acest studiu; ținta lui primordială este de a investiga ce este filozofia.

2. Chestiunea ar putea fi abordată pe mai multe direcții. Una dintre acestea ar depinde de relația care există între un obiect și ceea ce se gândește despre el. Orice știință specială, am putea argumenta, trebuie neapărat să aibă ceva anume de studiat, iar particularitățile sale în privința scopului și a metodei trebuie să se datoreze particularităților obiectului său de studiu. Potrivit acestui punct de vedere, s-ar părea că modul cel mai promițător de abordare a problemei despre care discutăm ar consta în a defini mai întâi obiectul specific al gândirii filozofice și a deduce apoi din această definiție metodele potrivite de urmat. Acest mod de abordare n-ar oferi însă șanse de reușită decât cuiva convins că posedă deja o concepție adecvată despre acel obiect; convins, cu alte cuvinte, că gândirea sa filozofică și-a atins deja ținta. Pentru mine, cel puțin, această cale este blocată; căci, deși cred că anumite moduri de filozofare sunt mai rodnice decât altele, nu cunosc nici o filozofie care să nu fie o călătorie de explorare al cărei scop – cunoașterea adecvată a propriului obiect – rămâne deocamdată neatins.

O a doua modalitate, ce ar putea rămâne deschisă chiar dacă prima ar fi închisă, depinde de relația dintre mijloace și scop. Ne-am putea întreba ce fel de rezultate speră sau dorește filozofia să obțină; iar după ce îi vom fi trasat astfel programul, să ne gândim ce mijloace se pot găsi pentru înfăptuirea lui. Numai că, deși orice filozof are o anumită idee despre ceea ce speră să înfăptuiască, această idee diferă de la o persoană la alta, iar la aceeași persoană de la un moment la altul; nici n-ar putea să fie altfel, dat fiind că orice progres în gândire aduce în mod necesar cu sine o anumită schimbare în modul ei de a-și concepe propriul scop, scopul unei etape devenind punctul de plecare al celei următoare. Dacă aș urma, așadar, această metodă, n-aș putea spera și nici măcar dori să obțin asentimentul cititorilor mei, ba nici chiar propriul meu asentiment în viitor.

3. Rămâne o a treia direcție de abordare. Filozofia nu-și atinge niciodată scopul ultim în cazul nici unuia dintre noi; iar cu câștigurile vremelnice nu rămâne niciodată mulțumită; *e pur si muove*: ea este o activitate ce are loc în mintea noastră, iar noi suntem în măsură să o distingem de altele și să o recunoaștem după anumite note specifice. Aceste note o caracterizează ca activitate sau proces; ele sunt, așadar, particularități ale modului său de a proceda. De unde rezultă că la întrebarea ce este filozofia se poate răspunde explicând în ce constă metoda filozofică.

Aceasta ne sugerează următorul mod de abordare a gândirii filozofice: să o privim ca pe un fapt de un fel aparte, să o examinăm cu atenție și să descriem procedeele de care constatăm că se servește. Nu ne-am putea totuși mărgini la atât, dat fiind că întrebarea ce este filozofia nu poate fi despărțită de întrebarea ce ar trebui să fie filozofia. Atunci când distingem filozofia de alte activități ale minții noastre, nu o gândim ca pe ceva ce pur și simplu se petrece în noi, precum

circulația sangvină; ci o gândim ca pe ceva ce încercăm să înfăptuim, ca pe o activitate pe care încercăm să o aducem în conformitate cu o idee despre ceea ce ea ar trebui să fie. Drept urmare, atunci când ne propunem să explicăm în ce constă metoda filozofică, ceea ce încercăm să descriem nu este atât o metodă efectiv urmată de noi înșine sau de altcineva, cât o metodă pe care în munca noastră filozofică încercăm s-o urmăm, chiar dacă niciodată nu reușim pe deplin. Explicarea metodei filozofice trebuie să caute, așadar, să îndeplinească două condiții. În primul rând, spre a evita un fel de utopism filozofic, ea trebuie să rămână în contact cu faptele, neuitând niciodată să se întrebe ce metode au fost efectiv folosite de filozofii din trecut. Iar în al doilea rând, spre a evita înlocuirea unei întrebări filozofice cu una istorică, trebuie să trateze toate precedentele de acest fel ca pe niște simple preliminarii la întrebarea principală; apelul final trebuie făcut la propria noastră experiență în munca filozofică și la conștiința noastră că, atunci când suntem angajați în ea, acestea sunt principiile pe care încercăm să le urmăm.

4. Problema metodei i-a preocupat pe filozofi din cele mai vechi timpuri; există însă temeuri ca în prezent să-i conferim o importanță aparte. De la sfârșitul Evului Mediu încoace, au existat în filozofie două mari mișcări constructive: cea carteziană, consecutivă scepticismului care dizolvase sistemele de gândire medievale, și cea kantiană, consecutivă scepticismului propriu secolului al XVIII-lea. Fiecare din ele a fost marcată de un acord general în privința principiilor metodologice, acord ce trebuie întotdeauna să existe în perioadele de împlinire și progres; și fiecare a fost inaugurată de câte un tratat metodologic, în care erau expuse principiile ei de căpetenie. Mișcarea din secolul al XVII-lea se cheamă carteziană deoarece constituția și codul ei de legi au fost formulate de către Descartes în al său *Discours de la Méthode*;

iar cea din secolul al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea stă într-o relație similară cu *Critica rațiunii pure*.

Mișcarea kantiană, ca mișcare filozofică, s-a împlinit în răstimpul de cincizeci de ani de după publicarea *Criticii*, iar influența ei s-a propagat în sfera studiilor istorice și umaniste, așa cum cea carteziană se propagase în sfera științelor naturii. Pe parcursul celei mai mari părți a secolului al XIX-lea, atenția minților active a fost captată în principal de aceste două ramuri ale cunoașterii, științele naturii și istoria; se părea că filozofiei nu-i mai rămânea nimic de făcut, drept care a și fost total abandonată, subzistând doar ca un appendice al științelor naturii sau ca parte componentă a istoriei. Către sfârșitul secolului s-au ivit însă câteva personalități în care filozofia și-a aflat încă o dată chipul specific, ca formă de gândire vie și distinctă. Acești gânditori au vestit zorile unei noi generații, cea în care trăim acum și pentru care filozofia constituie una dintre preocupările universale ale spiritului uman. În prezent înregistrăm fermentul unei noi creșteri. Prin cantitatea și calitatea cărților filozofice care văd acum lumina tiparului, chiar și numai în Marea Britanie, epoca noastră poate rivaliza cu oricare alta; judecând după numărul de autori, după seriozitatea aspirațiilor lor și după energia cu care explorează noi căi ale gândirii, generația de astăzi a atins deja în munca filozofică un nivel pe care nimeni nu l-ar fi putut anticipa cu cincizeci de ani în urmă, și pare a făgădui noi pași înainte, care ar putea conduce chiar și la o nouă mișcare constructivă.

Dar, pentru ca această făgăduință să se împlinească, un lucru este mai cu seamă necesar: o stăruitoare și temeinică reconsiderare a problemei metodei. Prezentul este o epocă de criză și haos în filozofie. Imensa dificultate pe care o întâmpină filozofii de astăzi când vine vorba să accepte concluziile altora și chiar să înțeleagă argumentele altora este o urmare necesară a neputinței de a cădea de acord în privința metodei

și chiar de a-și da seama prin ce anume diferă între ei. Singurul lucru clar este că vechile metode nu mai sunt urmate și că fiecare este liber să inventeze câte una nouă. Aceasta e o stare de lucruri firească și specifică epocilor în care se înfiripă noi mișcări; dacă însă ea durează prea mult, descurajarea și indiferența vor lua locul inițiativei îndrăznețe, iar noua mișcare se va ofili înainte de a fi apucat să rodească.

Actualmente există un larg interes pentru problema metodei; dar ea nu a fost încă abordată frontal ca problemă distinctă, în felul în care au făcut-o odinioară Descartes în *Discurs asupra metodei* și Kant în *Critica rațiunii pure*. Drept urmare, filozofi din toate școlile se află încă, în diferite grade, fie că-și dau seama sau nu, sub stăpânirea ideilor metodologice moștenite din secolul al XIX-lea, când filozofia era în diverse moduri asimilată tiparului științei empirice. Dacă în prezent starea filozofiei este haotică, acest lucru se datorează faptului că molozul rămas în urma năruirii sistemelor din secolul trecut ne stânjenește privirea și îngreunează progresul. Scopul eseului de față este de a curăța terenul de o parte a acestui moloz sau cel puțin de a atrage atenția asupra necesității unei atari operațiuni de curățare și de a-i invita pe alții să continue această muncă. Celor porniți să construiască sisteme proprii, invitația de a se alătura unei atari îndeletniciri elementare și oarecum secundare ar putea să li se pară inoportună; totuși, ea denotă cel puțin convingerea că sub aparentul haos există o unitate de țel și de spirit și că, dincolo de criza actuală, viitorul filozofiei este dătător de speranță.